

Akademik Mirko Tomasović
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
Zagreb, Hrvatska

Luís de Camões

LUZITANCI

Pjevanje četvrto¹

Preveo s portugalskoga i protumačio: akademik Mirko Tomasović

1.

Olùje poslije, poslije vijavice
i noćne tmuše, poslije vjetra huke
došlo je svjetlo zvijezde jutarnjice,
do spasonosne smjer kazujuć luke,
rasprši sunce sve magle i tmice,
srca i misli prikratilo muke:
tako se zbilio kraljevstvu u jakom
Fernanda kralja preminuća nakon.²

¹ Veliki pjesmotvor, koji je napisao "otac portugalske književnosti", Luís Vaz de Camões (1524-1580), te ga objavio 1572. g. *Luzitanci* (*Luzijada*) imade deset pjevanja (1102 oktave, 8816 stihova). Strofički ustroj spjeva autor je gradio prema modelu talijanske epike (jedanaesteračka osmostihovna kitica sa shemom srokovanja ABABABCC, dakle s dvostrukom i trostrukom rimom), što je njegov prepjevatelj na hrvatski u potpunosti slijedio.

Prvo pjevanje, po uzoru na vergilijansku epiku, započinje atipično dugim zazivkom i posvetom kralju Sebastijanu, zatim po istoj konvenciji saborom bogova Olimpu (Mars i Venere odlučno staju na stranu Portugalaca, a djelomično i Jupiter na nagovor kćeri miljenice Venere), dok Bak (Bakho) nastoji spriječiti perfidnim sredstvima put (1497-1498) Vasca da Game u "Indije". Tek od 42. oktave prvog pjevanja Camões prelazi na glavni predmet spjeva, slijedi Gamino brodovlje, susretaje i sukobe s Maurima. Pošto su pretrpjeli protimbe neprijateljskih božanstava i zamke maurskih raznih plemena, Portugalci su stigli u Melindu, lučki grad u današnjoj Keniji, sjeverno od Mombase, gdje ih kralj grada gostoljubivo dočeka i prima; Vasco Gama predstavlja kralju nepoznatu zemlju, iz koje brodovlje dohodi. Pripovijeda mu povjesnicu Portugala, što zaprema velik dio II., te cijelo III. i IV. pjevanje. Vrhunac i okosnica IV. pjevanja je konačan obračun sa susjedima Kastiljcima, tj. povijesna bitka kod Aljubarotte (14. kolovoza 1385), koja je za puna dva stoljeća onemogućila prisizanje Španjolske kraljevine za portugalskim nacionalnim prostorom.

² Dom *Fernanda* (1367-1383) kronike opisuju kako mlitava i nemarna monarha, za čije su vladavine Kastiljci nesmetano upadali u Portugal i harali po njemu. U puku je bio vrlo omražen, jer je oženio kontroverznu Leonoru Teles, koja je već bila udana za Lourena da Cunha.

2.

Buduć da naši žudjeli su bunom
osvetit' tad se zbog škode i kvara,
okoristili jer mnogi se puno
Fernanda porad' male skrbi, kvara,
Ivana dičnog ovjenčaše krunom
znamenja úz sva svečana i stara,
od Pedra Kraljem proglase jedinca
(vanbračnog premda), zakonitog princa.³

3.

Da to je bila zapovijed pak Neba,
iz znaka jasnog posta bjelodano
kad u Evori neka sitna béba
imenovana ga, progovoriv' rano,
da njega na tron postaviti treba,
u zipci mašuć' ručicom tananom:
'Nek' Ivan, Ivan, vikati je stala,
'Kralj novi bude od sad Portugala!'⁴

4.

Mržnja što rasla diljem Kraljevine
u odmazdama pûka bijesnog grubim
kroz okrutne je provalila čine:
rod, prijatelje svjetina tad ubi
od Grofa kako, tako Kraljičine,⁵
jer se uz njega bludnica priljubi
još razvidnije i sa strašću novom
kad obudovje smrću Fernandovom.

Kralj je uz pomoć nekih crkvenih krugova uspio razvrnuti taj brak, ali ga je ta dama varala s jednim galicijskim grofom. Usp. III, 129.

³ 4-8: *Ivana dičnog...* João I. (1357-1433), poglavar najprije vojno-religioznog reda Avis, inače nezakoniti sin kralja Pedra i spomenute fatalne Leonore.

⁴ 1-8: Riječ je o legendi koju je zabilježio najveći portugalski srednjovjekovni ljetopisac, Fernão Lopes (približno 1380-1460).

⁵ *od Grofa...* J. Fernandez Aldeira, grofa od Ourema, posljednjeg ljubavnika Leonore Teles, koja je u portugalskoj nacionalnoj memoriji antipod heroini Inês de Castro, junakinji spriječene ljubavi i uzornoj majci (III., 120-135). Obje su stoljećima predmet obradbe u književnim djelima (prva, istina, više) s time što je Inês dobila svetokrug svete, a Leonora grješnice i razvratnice.

5.

Pred očima joj Grof je zaklan mačem,
lišenog časti, smrt ga snašla kruta,
kô mnozi ini istom kobi praćen,
potpiren oganj piri se, sve guta:
kô Astijanaks misnik s kule bačen,⁶
uz oltar drugog zgazi rulja ljuta,
opaticu su голу gradom vukli,
na komadiće dok je nisu stukli.

6.

U surovost se buna prometnula,
da joj u Rimu bila ravna, kada
sukobiše se Marije te Sula⁷
takmac mu pošto pobježe iz grada.
Bî tako razlog Leonora trula,
ne krijuć' više bol što Grof joj strada,
medj' Portugalom i Kastiljom spora,
ištuć' da kći ju naslijediti mora.

7.

Toj kćeri bilo Beatriz je ime,⁸
Kastiljca ženi, kî tvrdi da važi
ženinstva pravo i nasljedstvo s njime
Kraljevstva (ako zle pak nisu laži
da joj Fernando otac nije), time
potaknut vladar Kastiljaca traži
tron očev zà kćer; iz zemalja svijuu
okuplja čete da s našim biju.

⁶ *kô Astijanaks...* prisjećaj na *Ilijadu*, gdje je taj Hektorov sin nakon pada Troje bačen s kule. Usporedba je poslužila pjesniku, da podsjeti na sudbinu lisabonskog nadbiskupa, koji je podržavao Telesicu, zbog čega ga je razjaren puk na isti način linčovao. I druge njezine pristaše (jednog svećenika i jednu opaticu) gomila je zatukla na najokrutniji način.

⁷ *Marije te Sula...* Gradjanski rat u Rimu (88-79, a. C.) bilježili su progoni pristaša obaju suparnika. Možda je balast spjeva, proistekao iz humanističkih konvencija, da njegov autor, govoreći o portugalskoj prošlosti neprestance prizivlje burne događaje iz starog Rima.

⁸ *Beatriz...* Leonorina kći. Objestna Leonora prekršila je državni ustav, koji je propisivao da nasljednik kraljevstva, ako je ženski potomak, može obnašati kraljevsku čast samo ako je udana za Portugalca. Beatriz je, međjutim, bila supruga Juana I. Kastiljskog, a šušvalo se da Beatriz zapravo nije dijete don Fernanda, nego je plod veze Leonore i njezinog ljubavnika Grofa od Urema. Rat zbog nasljedstva kraljevske krune između Kastilje i Portugala bio je neizbježan.

8.

Iz zemlje došli, kojoj pak od Briga⁹
(ako ga bilo) ime proistječe;
iz kraja što od Fernanda, Rodriga¹⁰
slobodu svoju naposljetku steče,
kad maurskih ga riješili verigâ;
ratari došli, zebnje ih ne priječe,
Leona polja koji oru plugom,
u ratu hrabri s Maurima dugom.

9.

Vandali, svjesni snage još si davne,¹¹
dohode ūz njih da se bore skupa
iz andaluške prijestolnice slavne,¹²
što ju pak rijeka Gvadalkivir kupa.
Jur vojska dičnog Otoka je spravna,
kog nastavahu negda Tirci, stŭpa¹³
Herkulovoga što se jasni znaci
vide kad im se razvijaju barjaci.

10.

Toleda kralja došle vojne snage
iz dičnog grada oko kog ųubŕi
val Taga rijeke vesele i blage,
izvire štono na Cuenca gŕi.
Vas Galicijce, na kojim su ljage,
strah nije što vas čeka sukob skori,
te opet čete srnuti na iste,
udarce kojih dobro iskusiste!

⁹ *Briga...* prema drevnim ljetopiscima Brigus je naziv za dvorac, kaštel, po čemu da je Castilla dobila ime. Po drugom tumačenju Brigo se zvao neki stari baskijski vladar.

¹⁰ *Fernando* i *Rodrigo* legendarni su borci protiv Maura. Potonji je opjevan u usmenoj španjolskoj poeziji, slavan toliko da ga je P. Corneille uzeo za protagonista svoje glasovite klasičističke tragedije *Cid* (1626), koja se drži početkom francuskoga "velikog stoljeća".

¹¹ *Vandali...* tj. Andaluzani.

¹² *Prijestolnica...* Sevilla.

¹³ *Dičnog otoka...* na kojem je Cadiz, gdje su negda živjeli Feničani (*Tirci*), blizu Herkulova stupa (Gibraltara).

11.

U žaru bojnomo i Biskajac kreće,¹⁴
baš razumljive nisu riječi čije,
kî bilo kojem tudjincu vlast niječe
i uvrede mu voljan trpjet' nije.
Krâj Gvipuscoe, što se vrh svih meće¹⁵
s rudnikâ zlata kraj pak Asturije,
pûk koje sad se za oružje hvata,
poduprijet' hrle gazde tijekom rata.

12.

Ivana, snaga kom bješe u grudi,
Samsona¹⁶ kô što u kosi je stala,
pusta pak sila ne straši, ne čudi,
nit' što mu vojska po broju je mala.
Svjět ipak išče uglednih u ljudi,
ne, odluka mu jer se nije znala,
nego zbog toga što se čuje štošta,
različna mnijenja, pozvanog od mnoštva.

13.

No, ponekih se svjět ne podudara,
i toga bilo, s općim glavnim stavom,
srčanost im se izgubila stara,
pa sad je nalik vjerolomstvu pravom,
odanost osta bez nuždnog im žara,
zaledivši se pred od rata stravom,
Domovinu i Kralja nijećuć' svoga,
zanijekali bi (kô Petar) i Boga.¹⁷

14.

Al' u tu grješku nije čvrsti pao
Alvares Nuno, nego kori, zgrožen,
jer ju u svoje braće prepoznao,¹⁸

¹⁴ *Biskajac*... Bask.

¹⁵ *Krâj Gv(u)ipuscoe*... Baskije.

¹⁶ *Samsona*, židovskoga diva.

¹⁷ (*kô Petar*)... apostol, Mat. XXVI., 69-75.

¹⁸ *Svoje braće*... Dva su se Nunova brata priključila Kastiljcima, ali ne samo oni, nego i još neki portugalski plemići.

svakoga tko se odlučit' ne može,
na koju stranu ne zna još bi stao,
rabeći riječi opore, naj strože,
s rukom na maču i rasrdjen puno,
prijetio zemlji, moru, svijetu Nuno:

15.

'Zar Portugalca ima štono ne će
zov slijedit' Marsa kô u doba davna?¹⁹
S tla, koje diči ratnim se umijećem,
da nigdje nema ikog njemu ravna,
kukavelj takav, zbilja, zar potječe,
obranu niječuć', Vjeru, ljubav, slavna
predaka djela, kî želi bez cijene
Zemlje nam vidjet' ropstvo pobijedjene?

16.

Potomci onih zar vi niste, velim,
što Afosova ispod su barjaka²⁰
u boju ljutom, pripravn i smjeli,
takmaca ratnog porazili jaka,
te netragom ga bježati naveli
stijegova s tóli i s tóli vojaka,
štoviše, da su zarobili sedam
vojvoda, úz njih plijen zarobiv' vrijedan?

17.

Od kog su bili pregaženi svedje'
oni što drže u takvom vas strahu,
a nisu vaše očeve i predje,
Dinis i sin mu kada kraljevahu?²¹
Ako pak netko od vas bî uvrijedjen
Fernandom tromim, u jednomu mahu
nek' kralj vam novi pouzdanje vrati,
svog Kralja pûka mijena ako prati.

¹⁹ *Slijedit' Marsa...* ratovati.

²⁰ *Afosova barjaka...* prvoga portugalskog kralja, koji je pobijedio kastiljskog kralja (Arcos de Valdevez, g. 1128. Afonso je porazio i Maure kod Ouriquea desetak godina poslije, što se drži završetkom portugalskog preosvajanja (*reconquiste*).

²¹ *Dom Dinis...* najprosperitetniji srednjovjekovni portugalski kralj (1265-1325). Usp. III, 96.

18.

Imate Kralja, idete li tragom,
onoga koga proglasili vi ste,
raspršit' ćete ma koga mu drago,
ne samo ove što već pokoriste.
Ne slijedeći ga njemu ravnom snagom,
strah jerbo jošter odagnali niste,
ako li ruke držite u lancu,
ja oduprijet ću sâm se samcat strancu.

19.

S brodovljem samcat i uz oštre krete
mača što jur mi napola isukan,
zemlju od sile branit' ću je klete,
kû tudja nigda ne podjarmi ruka.
Domaji vjernost zar vi odričete
te Kralju što je proglašen od puka?
Pobijedit' hude te ću dušmanine
I mojeg Kralja protivnike ine!

20.

Kô nakon Kane, kada preživjeli
u Kanosi su našli utočište
i već se predat' Afrikancu htjeli,
vlastitom sabljom priprijetivši, ište
od njih dojednog Kornelije smjeli
zakletvu kako nigda borilište
napustit' ne će dok se za Rim bije,
za njega spravan da živi i mrije.²²

21.

Sokòli tako skupljene što, kada
Nunove čuli riječi su na kraju,
strah iz svog srca, nedoličan, hladan,
kî obuze ih, nepovratno gnaju.
Na hate jaše iz Neptuna stada,²³

²² Pjesnička parafraza teksta rimskog povjesnika Tita Livija (XXII, 52-53). Nuno je svoje malodušne borce podsjetio na Kornelija Scipiona (Afričkog, koji je poslije pobjede Hanibala (*Afrikana*) odvratio rimske vojnike od bijega iz Italije nakon poraza kod Kane.

²³ Iz *Neptuna stada*... Mitološko čudo: bog mora Neptun udarcem trozuba proizveo je životinjsku vrstu konja (usp. III, 51).

vitlaju kopljem, bičem udaraju,
otprtih ustâ svaki vikat' stao:
'Nek živi kralj kî slobodu nam dao!'

22.

U rat bi neki medj' pukom da krenu,
domaju drugi braniti se kunu:
opremu čiste hrdjom nagrizenu,
na oklop meću i kacigu vunu,
sulicu drže k cilju uperenu,
svatko čim može sprema se za bunu,
i ruho jedni raznobožno šiju,
ljubavi nà kom lozinke se štiju.²⁴

23.

Sa sjajnom pratnjom otputi se Ivan
iz Abrantesa, gdje vijek zrak je svježi,
grada što vodâ blagodat uživa,
jer blizu vrela hladnih Taga leži.
Na čelu samom izvidnica biva
sposoban ratnik za boj ponajteži,
dostojan posve časti vojskovođe
kao i Kserkso Helespont kad prodje:²⁵

24.

O Dom Nunu pak Allvaresu zborim,
istinskom biču za sve Kastiljance,
on za njih bio bič je još i gori
neg' Hun za Franke i za Talijance.²⁶
A vitez slavan hlepeč' da se bori
na desno krilo vodi Luzitance,
da ustroji ga, zapovijeda njime:
Mem Vasconcelos njegovo je ime.²⁷

²⁴ U bitci je, prema predaji, sudjelovala i "zaljubljenička bojna".

²⁵ *Kserks...* perzijski car; kad je zavojštio s Grčkom, navodno je zapovijedao vojskom od šest stotine tisuća ljudi.

²⁶ *Hun...* Atila.

²⁷ *Mem Vasconcelos...* Mem Rodrigues de Vasconcelos (puno ime).

25.

S drugog se krila satnik postavio,
Antão Vasques de Almada zvani,
kî poslije knez je Abranchesa bio,
na desnoj, dakle, vodeć' vojsku strani.
Na zalaznici šaren stijeg se vio,
tornjevi, škude na kom narisani,
tu Kralj je Ivan, koji svud gdje svrne,
Marsovu slavu potpunoma trne.

26.

S bedema blizih uza strah pak leden
te istodobno radost, rod im vlastit,
supruge, djeve, majke, sestre glede,
zaklinjujuć' se postit', hodočastit';
glavnina vojske stupajuć' već grede,
žuri se krvlju dušmanskom omastit'
dočekuju se bučnim pokličima,
a teška dvojba budi se u svima.

27.

Odgovaraju im glasonoške stare
bitaka, frule i bubnjevi brojni,
već vidjeti je žustre barjaktare
da zastavama mašu raznobojnim.
Doba je bilo Ceres kad ratáre²⁸
dariva raznim plodinama gojnim,
kolovoza pak mjeseca po srijedi²⁹
iz groždja Bakho kada vino cijedi.

28.

Svirka kastiljske grozne trublje vraške,
pištanje frulâ uz bubnjeva buku

²⁸ Ceres... božica plodnih polja, žitarica.

²⁹ Kolovoza... bitka kod Aljubarotte zbila se 14. kolovoza 1385., a toliko je važna za nacionalnu samosvijest da je taj nadnevak proglašen državnim blagdanom. Bitka se, dakle, vodila uoči Velike Gospe, s kojom se povezivala i pobjeda nad Španjolcima, kao i negda odlučna bitka s Maurima kod Ourique, kad se portugalskom kralju, prema sveopćem vjerovanju ukazao Krist. Od tada na kraljevskom stijegu stoji grb s ureznih pet rana Isusovih (usp. III, 25, 3).

ču brdo Artabr; tekla unatraške³⁰
Guadiana, čula se u huku³¹
Doura,³² sve do zemlje Prekotaške;³³
ne hita moru Tag, majku za ruku
uzimlje čedo, grudima ga stiska,
preplaši djecu jerbo strašna vriska.

29.

Mnoga su lica ljudî bljedunjava,
krv blagotvorna u srce im teče.
U pogiblima buduć jeza, strava,
od njih su same čestokratno veće,
to bio privid istina il' prava;
hlepnje pobijedit' dušmanina priječe,
ćut da je škoda nepovratna, vêla
gubitak žića, čêsti svojeg tijela.

30.

Napokon borba neizvjestna poče,
najprije s obje strane krilo kreće,
jedni si zemlju obraniti hoće,
drugi jer žele njeno zauzeće.
Dom Pereira, uzor sve vrsnoće,
u stisku prvi hrabreno ulijeće,
na zemlju ruši, krši, lomi tuće
svakoga za njom što pohlepa vuče.

31.

Već strijele vrište zgusnutom u zraku,
ubojne psiču posvuda sulice,
zemlja se drma na topotu jaku
hatovâ brzih te ječe ravnice;
krše se koplja, oprema vojaku
padajuć bući, uz bacalâ hice,
dušmanâ rasta broj, akoprem manji,
broj Nuna ljudi postupno se tanji.

³⁰ *Brdo...* zapravo rt u Galiciji.

³¹ *Guadiana...* treća po veličini iberijska rijeka.

³² *Doura...* rijeke koja se ulijeva u more u blizini Porta.

³³ *Prekotaške...* preko rijeke Taga, Alentejo.

32.

Prót njega idu vlastita što braća
iznenadjenje to mu i ne biva:
prot domaje i Kralja tko mač laća,
rođenog brata ne će pustit' živa;
zdrug prvi njihov mnogo pomagača
tudjinâ tako, izdajnika skriva,
što borbu vode protiv braće svoje
kô Julij, Pompej (slučaj čudan to je!)³⁴

33.

O Sertorije, dični Katilina,
Koriolane, iz davnine ini,³⁵
zavela što vas opaka taština
da dušman bjeste svojoj domovini,
u carstvu ako Sumanovih tmina
kažnjeni su vam odmetnički čini,
recite njeme da i Portugalac
ponekad isto izrodâ je talac.

34.

Probili tad su prve crte naše
dušmani brojni što nas napadaju,
no Nuno tamo ne maknuv' se staše
lav kao strašan Ceute u gaju:³⁶
već od konjikâ opkoljen bijaše
od Tetuana što hrle uz graju,³⁷
trseć se gadjat' kopljima ga svojim,
on samo ljutit, ničeg se ne boji.

35.

Mrko ih gleda, ali mačji nagon
i bijes mu priječe da okrene pleća,

³⁴ *Ko Julij, Pompej...* opet podsjećaj na rimsku povijest.

³⁵ Kvint je *Sertorij* u pobuni protiv diktatora Sule, pobjegao u Afriku odakle se vratio 80. godi-
ne prije Krista; Katilina je bio Sulin pristaša, meta slavnog Ciceronova govora *In Catilinam*;
Koriolan je bio također urotnik protiv rimske države. Humanistički sloj *Luzitanaca* Camões,
kako vidimo, pojačava čestim asocijacijama na prošlost Rima.

³⁶ *Ceute...* grada u Maroku (još je uvijek pod španjolskom upravom).

³⁷ *Od Tetuana...* grada iz unutrašnjosti Maroka.

kopalja šumi prkosi svom snagom,
što oko njeg je sve gušća i veća.
Bî takav vitez bôji čijim tragom
tlo krv tudjince puno trava, cvijeće;
ponešto svojih izgubi junakâ
pred vêlim mnoštvom slabi smjelost svaka.

36.

U pogibli pak Nuna Ivan spazi,³⁸
kô zapovjednik razborit jer redom
po bojišnici vojsku obilazi,
da ju sokôli prisućem, besjedom
lavice poput u spilju kâ slazi,
divlja i hrabra, spasit' mlado čedo,
sluteć' da pašu dok traži za stado
Berberin pastir otet' će ga kradom.

37.

U bijesu trči, urlici stravični
ore se njeni brdom Sedam Braće.³⁹
Ivana kroci lavici su slični,
desnomu krilu u pmoć priskače:
' Hrabreni družici, vitezovi dični,
branite zemlju kopljem, strijelom, mačem,
od ovih ruku naših buduć' sada
ovisi samo slobode nam nada!

38.

Vaš Kralj i drugar tu je, pogledajte,
sulici prvi prsi ću izložiti',
tlo svoje sveto tudjincu na dajte,
porukom jednom to ću vam razložiti':
tek vi ste pravi Portugalci, znajte!
Zavitla kopljem, kojim će položiti'
Kastiljce mnoge na tlo jednim hicem,
tolikom snagom tuklo smrtimice.

³⁸ Ivan... portugalski kralj.

³⁹ Brdo... Sete Irmãos (Sedam Braće) u gorju ponad Ceute.

39.

Tim potaknuti nagovorom zornim,
u stidu nov se sad im užga plamen,
Kastiljca protiv kreću u boj orni:
u pogiblima jer pobjede znamen
tek hrabrost nosi s Marsom ratobornim;
oklope bodu, kroz njih grudi same;
crveni mač se, ranama u teškim
zadaju rane ratnici viteški.

40.

Odoše u Stiks mnozi smrti tragom,⁴⁰
probila tijela sječiva im mača.
Poginu meštar reda Santiago,⁴¹
tolike koji u boju nadjača,
od Calatrave s izdajništva l jagom⁴²
te drugi meštar; Pereira braća,
ti odmetnici, takodjer su pali
Nebo i Udes dok su proklinjali.

41.

Puno je drugih s njima na dnu Hada⁴³
(bezimen pučan il' kô plemić rodjen),
gdje troglav Cerber sveudilj je gladan,
dok s ovog svijeta duša mu ne dodje;
da obuzda mu, ukroti bijes gadan
dušmanu drskom stijeg bio pogodjen,
te, evo, barjak holog Kastiljanca
smjeloga noga gazi Luzitanca.

42.

Zametnu boj se sve ljući i teži
od krvi, krike, smrtonosne sjěče,
do trupla, truplo što na polju leži,
drukčijom bojom ovlažilo cvijeće.

⁴⁰ *Stiks*... podzemni svijet iz mitologije.

⁴¹ *Santiago*... vojno-religiozni red nazvan po sv. Jakovu.

⁴² *Od Calatrave*, naziv reda koji je utemeljen s istom svrhom kao i Santiago (borba protiv Mauri), a vrhovnik mu je bio Nunov brat Pedro.

⁴³ *Had* je istoznačnica Stiksa.

Postupno dušman, obeshrabren, bježi,
ishod se bitke jerbo preokreće,
jur kralj Kastilje u tjeskobi mnjaše
uzmaknut' videć' naum svoj promašen.

43.

Jur s pobjednikom borit' se ne smije,
sretan što život ne mora mu dati.
Preživjeli ga slijede, tko će prije,
s ratišta bježeć' kô da su krilati:
u srcu svaki strah od smrti krije,
s gubitka časti i dobara pati,
čemeran zbog svog poraza, sramote,
što slavljenički plijen mu drugi ote.

44.

Proklinju, psuju iz sveg glasa jedni
onog što prvi ratovati poče,
drugi pak grde te koji su žedni
za tudjim pa mu zemlju uzet' hoće,
paklenoj mucu izlažuć' pûk bijedni
a niti malo ne hajući što će
bez muža, sina mnogobrojne žene
i majke ostat' stoga neštićene.

45.

Pobjednik Ivan (zbog navade stare)⁴⁴
na bojištu se još tri dana bavi,
uz procesije i uz milodare
zbog pobjede si dragog Boga slavi.
Nuno u želji da za pametare
bude tek čuven kô bojovnik pravi,
kî brani svoju domaju i kralja,
do prekotaških krenuo zemaalja.⁴⁵

⁴⁴ *Pobjednik Ivan...* Možda je ovo prigoda upozoriti da je Camões vrstan bataljist, majstor u opisivanju ratnih okršaja, kao što su i drugi europski humanističko-renesansi epici (M. Marulić, T. Tasso), možda i najbolji, što duguje iskustvu profesionalnoga vojnika (i osobe brze na oružju).

⁴⁵ *Prekotaških...* u pokrajini Alentejo (usp. III, 28).

46.

Na njegovu je stranu sudba stala,
da nakane mu ostvare se redom,
granice blizu zemalja Vandala⁴⁶
nagrada ga nad njima pobjedom;
pod noge zatim zastava mu pala
Seville, drugih te velmoža slijedom,
što primorani bez otpora bili
predat' se vojske portugalskoj sili.

47.

Porazi slični, takvi i još ljući
Kastilju snašli i pučanstvo njeno,
dok mir, od pûka žudjen, ne odluči
pobjednik najzad pružit' pobijedjenom
od časa kada htjede Svemogućí
kraljevi neka protivnici žene
kneginje dvije plemenite, krasne
iz iste loze engleske pak časne.

48.⁴⁷

Al' Luzitanac hrabren nakon toga
vojnama sviknut, a dušmana nema,
nemajuć' više poraziti koga,
s Oceanom se sukobiti sprema.
Kralj hoće sada (prvi put mu noga
domaje izvan) Afrika, golèma,
da spozna kako moć oružja Krista
od Muhameda jača je odista.

49.

Na tisuć' ptica brzih krstarilo⁴⁸
gdje carevala bijesna je Tetida,⁴⁹

⁴⁶ *Vandala...* u Camõesovo vrijeme vjerovalo se da su Vandali imali kraljevstvo u Andaluziji.

⁴⁷ Ovom kiticom odpočinje pjesnikovo ushitno pripovijedanje portugalskih plovidaba i otkrića "prekomorskih" zemalja, do tada nepoznatih u Europi, koja su pošla iz Afrike i poslije se proširila na "Indije" (tako su zvali sve zemlje na Dalekom istoku, čak i Brazil). Činili su to, mora se priznati, hrabro, neustrašivo "za Kralja i Domovinu", prožeti i osjećajima evangelizacije. Mora se još priznati da pri tome nisu bili tako tvrdi, kao španjolski konkvistadori.

⁴⁸ *Ptica...* brodova, metaforički.

⁴⁹ *Tetida...* božica mora, supruga Oceana prema grčkoj mitologiji.

otvoriv' vjetru široko si krilo
put zadnje jedrec' postaje Alkida,⁵⁰
zavlada prvo prijevojem Abilom,⁵¹
pa iz Ceute, kû izda bez stida
Julijan, Španja vijek da mirna bude,⁵²
protjerao je muslimane hude.

50.

Smrt nesmiljena ne daje da dugo
upravlja takav junak Portugalom,⁵³
jerbo ga pozva kraljevstvo u drugo,
na nebu gore što se prostiralo.
No Onog što ga uzvisi zaslugom
Luzitanije na braniku stalo
prinčeva pet je, na dobrobit, sreću
što vodili su državu još veću.

51.

Dom Duarte tekar dok na tron je stao,
udes mu bio hirovit je dosta,
prevrtljiv, sada dobar, sada zao
te istodobno tužan i radostan.
A zemlju neku tko je upoznao
koja pak trajno u spokoju osta?
Fortunin zakon zar isti ne valja⁵⁴
Kraljevstva glede i ovoga Kralja?

52.

Vidje gdje Fernand sveti, brat mu voljen,
(što težio je cilju uzvišenu)
odluči pûk svoj spasiti opkoljen

⁵⁰ *Alkida*... Herkula.

⁵¹ *Abilom*... brdom (kartaški naziv), klisurom u Gibraltarskom zaljevu.

⁵² *Julijan*... kršćanski vladar u Ceuti, po zlu zapamćen, u zavadi sa svojim kraljem Rodrigom, otvorio je vrata grada prijetvornom saracenskom vojskovođji (711. G.), čime je odpočeo maurski prodor na Pirenejski poluotok.

⁵³ *Junak*... kralj Ivan (João I.).

⁵⁴ *Prinčeva pet*... Ivan je imao petoricu sinova: Dom Duarte, Ivan, među ostalim, meštar reda Santiago, Fernando, meštar reda Aviz, Pedro, vojvoda od Coimbre, i ponajslavniji Henrik Pomorac (1396-1460).

pa se kô talac preda Saracenu,
da slobodu si, mneć', žrtvovat' bolje
i za domaju tako platit' cijenu:
od vlastitog mu draže dobro javno,
te za Ceutu sužnjevaše spravno.⁵⁵

53.

Odabra Kodrus smrt u okršaju,
al' njegov dušman ne steče dobiće,
Regul da svoju ne zgubi domaju,
slobode pak se vlastite odriče.
Providi Fernand da mir zavičaju,
prista da vječno bude utamničen.
Slave se Kodrus, Deciji, Kurcije,
Fernandu nitko od njih ravan nije.⁵⁶

54.

Afons po pravu što bi kralj susljedni,⁵⁷
s imenom slavnim za svu Hesperiju,⁵⁸
barbare hole učinio bijednim,
u ratu zemlje osvojivši svijju.
Ostao vijek bi vitez nepobjedni,⁵⁹
da nije podvrć' htio Iberiju.
Ne mogô nitko, Afrika će rijeti,
nad tim pak Kraljem pobjedu odnijeti.

55.

Jabuke zlatne mogao je brati,
što možno bilo tekar Tirintinu,
još mán se trse Mauri bahati
da jaram njegov sa svog vrata skinu,

⁵⁵ 1-8: *Fernand sveti*... protagonist još jedne slavne stranice iz portugalske povijesti. Javio se kao dobrovoljni talac zarobljene vojske kod Tangera 1437. Pošto pregovori u Lisabonu nisu uspjeli, ostao je doživotno u maruskoj tamnici.

⁵⁶ 1-8: Opet katalog antičkih junaka, od kojih nijedan nije ravan Fernandu; spašavali su samozrtvom domovinu: *Kodrus*, atenski kralj, rimski konzul *Regul*, tri *Decija* (otac sin i sinovac) te napokon *Kurcije*.

⁵⁷ *Afons*... Afonso V, Duarteov sin.

⁵⁸ *Hesperija*... Španjolska.

⁵⁹ *Iberija*... Pirinejski poluotok.

palmom se slave dao ovjenčati
poraze teške nanijev' Barbarinu,
kod Alcacera kad se bitke bile,
kod Tangera i kod čvrste Arzile.⁶⁰

56.

Ta tri su grada naposljetku pala,
jerbo im bedem utvrđen, čelični
razbili hrabri sinci Portugala,
pred sobom rušit' i sve slomit' vični.
Čudesnu djelu tom pripada hvala
u spomenima vjekovječnim, dičnim
ljetopisaca o tomu pohodu
što diže ugled luzitanskom rodu.

57.

No, poslije njega žudnja osiona
za slavom te da vlast proširi dalje
u rat s Fernandom s Aragonskog trona
nagna, pa vojsku u Kastilju šalje,
s narodâ mnoštvom tu se skobi ona
Fernanda koji priznavahu kraljem,
od Pireneja tamo do Cadiza,
od morskih žala planinskog do niza.

58.

Ne osta mladi knez Ivan postrance,
te prekinuvši dokolicu svoju,
pohita ocu napast' Kastiljance,
nemalo kojem pomože u boju.
Postići da se trsi uzamance
pobjedu, videć' čete u zastoju,
Kralj povuče se, boriti se presta,
prëm ishod bitke bio neizvjestan.

59.

sin jerbo njegov, uzmaknut' ne želi,
plemenit vitez, vojak besprimjeran,

⁶⁰ 1-8: *Tirintin* (Herkul) brao je jabuke u čarobnom perivoju Hesperida u sjevernoj Africi. Aluzije na portugalske pobjede na tom području (kod *Alcacera*, *Tangera* i *Arzile*).

na bojištu još boraveć' dan cijeli,
dušmane dalje ubija i tjera.
Pobijedjen tako Oktavijan smjeli,
kao i drug mu Antonije vjeran,
Cezara klači ubiše ih kada
na ravni pokraj Filipova grada.⁶¹

60.

Vječita pošto Afonsa noć smjesti
na vedro nebo izvan mračnih tmušâ,
Ivan je Drugi i Kralj trinaesti
države vladar bio veledušan.
Hoteć' joj ugled što veći donèsti,
on, što pak smrtnik nijedan ne kuša,
potražiti' šalje od Zore medjâše,⁶²
sad koje traži i brodovlje naše.

61.

Tekliće posla što se na put dali
Francuske, Španje, preko Italije;
u napuljskoj se luci ukrcali,
Partenopèje gdjeno grob se krije.⁶³
Uz sudbu sklonu i uz otpor mali
podvrgli zemlje nepoznate prije,
a Napulj dični nakon ljeta dosta
na kraju posjed Hispanaca posta.⁶⁴

62.

Jedrili mora Sicilskog kroz vale,
stigli gdje žal je Rodosa pjeskovit,
pa dodirnuše visoke obale,
gdje poginuo Pompej je glasovit;⁶⁵

⁶¹ ... na ravni pokraj Filipova grada... Tu je Oktavijan 42. prije Krista poražen od Bruta i Kasija, Cezarovih ubojica.

⁶² Zore medjâše... Dalekog istoka.

⁶³ Partenopeje... Napulja. Sirena tog imena utopila se u Napuljskom zaljevu.

⁶⁴ Posjed Hispanaca... Alfonso V. Aragonski osvojio je Napulj 1442. Potomci Alfonsa Aragonskog i Izabele Katoličke bijahu vladari Napuljskog kraljevstva sve do sredine XIX. stoljeća.

⁶⁵ Gdje poginuo... Pompej je poginuo kod Farsale (aleksandrijska obala g. 48. a. Christum natum).

te zemlje što ih nilske vode prale,
u Memfis potom nastaviše plovit'⁶⁶
k Etiopiji egipatskoj gredu,
gdje Krist se štuje starom po obredu.⁶⁷

63.

Takodjer prošli vode Eritrejske,
bez ladjâ prodje kud pûk Izraela,
bile im strâga gôre Nabotejske,⁶⁸
kîm ime dao sin je Izmaela.
Mirisne vode obišli Sabejske,⁶⁹
dične po majci Adonisa, cijela
prostranstva Sretne Arabije zvane,
Kamena osta, Pustinjnska sa strane.

64.

U tjesnac ušli Perijski gdje trajan⁷⁰
spoménak osta na zbrku Babela,⁷¹
a tu se Tigris s Eufratom spaja,
iz mjesta bajnog njihova su vrela;⁷²
otud (što priča bila bi bez kraja)
nać vodu čistu Inda družba htjela
po nemirnomu ploveć' Oceanu,
ponesta zašto snage pak Trajanu.⁷³

⁶⁶ *Memfis*... pravadna prijestolnica Egipta, dvadesetak kilometara južno od današnjeg Kaira, utemeljena tri tisuće godina prije Krista.

⁶⁷ 7-8: *k Etiopiji egipatskoj*... U pravadnini bilo je više Etiopija, ova je tzv. *Africa Negra* na jugu Sahare, gdje se ukorijenilo monofitsko kršćanstvo, koje nije priznavalo Kristovu inkarnaciju u čovjeka.

⁶⁸ *Gore Nabotejske*... na sjeverozapadu Afrike, gdje su obitavala nomadska plemena, nazvana po Izmaelu, nezakonitom Abrahamovu sinu.

⁶⁹ *Sabejske*... dijelu Arabije *Feliks* (Sretne), gdje su se proizvodili tamjan i mira. Camões je aludirao vjerojatno i na biblijsku kraljicu Sabu. Majka je *Adonisa* začela u rodoskrvnoj vezi sa ciparskim kraljem koji joj je bio otac. Stoga je pretvorena u stablo, nazvano po njezinu imenu (*Myrra*).

⁷⁰ *Tjesnac*... Ormuz na ulazu u Perzijski zaljev.

⁷¹ *Zbrka Babela*... Prema Bibliji stanovnici *Babela* (Babilona) preuzetno su zidali toranj, koji je imao dohvatiti nebo. Bog ih je kaznio tako da se više nisu mogli sporazumijevati na zajedničkom jeziku.

⁷² *Iz mjesta bajna*... Vjerovalo se da se tu nalazio Raj zemaljski.

⁷³ *Trajanu*... rimskom caru od 97. prije Krista, koji je odustao zbog staračke dobi od plovidbe k Indiji.

65.

Vidjeli ljude, razne su divljake,⁷⁴
iz Gedrozije, Indije, Kirmana
i običaje čudne zemlje svake,
u nekom kraju kakvo ruho, hrana,
povratak za te bio je junake
nemoguć' tóli dalekih iz strana,
pa naposljetku tamo umrli su,
domaju više ni vidjeli nisu.

66.

Kô da je Nebo jasno pričovalo
za Manuela slavu veličajnu,⁷⁵
na gibanja mu poticaje dalo
ostvarit' istu želju dugotrajnu
kad vladao je kô kralj Portugalom
Ivana krunu naslijedivši sjajnu,
čim preuzeo tég je kraljevanja,
na prekomorska podje osvajanja.

67.

Ni časak on se ne može primirit'
jer te ga misli neprekidno mòre,
da valja milu domaju proširit',
što kroz njih svi mu predšasnici zbore,
dok sjajna svjetlost počela je žmirit'
zvijezdâ pred skorim nadolaskom Zore,
kada se tmica s nebosklona sklanja
i nazire se zrâka prva danja.

68.

Ispružen nã svom zlaćanomu logu,
gdje maštanja su svedjer pouzdana,
u glavi stalno premeće si mnogu
obvezu što mu krvlju, čašću dana,
oči mu snu se oduprijet' ne mogu,

⁷⁴ *Gedrozija i Kirman* su pokrajine u današnjem Iranu.

⁷⁵ *Manuela...* Manuel I., dvadeset i četvrti portugalski kralj. Za njegove vladavine zbile su se spektakularne portugalske plovidbe do "Indija".

al' mu u srcu skrb je neprestana.
Kada ih sklopi oteščale, trudne,
Morfej mu posla tlapnje vele čudne.⁷⁶

69.

Tóli se kanda do nebesa diže,
da dotaknuo jur je prvu Sferu,⁷⁷
od tud da vidi, spustiv' pogled niže,
pučanstvo brojno, divlje, te u smjeru
odakle svijetu svjetlost dana stiže
razazna da se lanci brdski steru,
visoki, stari, iz njih bujna toka
šikljaju kako dva vrela dubòka.

70.

Ptice se divlje, grube, tamo stáne,
do jata jato po planini lijeće,
trave, stabala povijene grane
prijelaz i prohod kroza šumu priječe,
te ulaz tóli namjerniku brane,
dopustit' naprijed kretanje mu ne će,
da Adam otkad zgriješi protiv Boga,
tu pak ne zadje nigda ljudska noga.

71.

Učini mu se zatim da iz vodâ
čovjeka starca pojavljuju dva se,
da gredu vrlo ubrzana hoda,
a lim im znaci počítanja krase.
S vršaka kose njeke kaplje kô da
po čitavom ih tijelu svedjer kvase,
dok boja púti bijaše im tmasta,
a nebrijana brada čekinjasta.

72.

Na čelu vijenac nosili od granja
drveća, travâ iz neznana luga.

⁷⁶ Bog *Morfej* se, kako naučava grčka mitologija, javlja u snu ljudima u čovjekovu liku.

⁷⁷ *Prva sfera*... Mjesec, prema Ptolomeju.

Naizgled trudan, jedan s putovanja
regbi da stiže daleka i duga,
kao što vodu iz koje izranja,
da napajaju negdje vrela druga;
iz Arkadije tako k Sirakuzi
u krilo Alfej hrli Aretuzi.⁷⁸

73.⁷⁹

Taj, prema liku, većeg dostojanstva
iz dalji Kralju kô da hoće rijeti:
'Pod tvojim žezlom svijeta su prostranstva,
nas dva o kojim glas se širi, leti,
te stigao je do puno pučanstva,
prëm smo se svima znali oduprijeti,
molimo, Kralju, sad naš dának primi,
jer ćemo tebi podvrgnuti' se i mi.

74.

Ganges sam slavni, izvorište mi je
u istinitom zemaljskomu rajju,
ovaj pak drugi Ind je, vrelo čije
u onom gore planinskom je gaju.
Bît' s nama ti se svrhovite nije,
ostvariš ako naum svoj na kraju,
vêla će sreća jamačno te slijedit',
sve, koje vidiš, pûke ćeš pobijedit'.

75.

To rijeka slavna, sveta samo reče,
a obje namah nestaše iz vrutka.
Manuel zbudjen bio je zatečen,
u duhu smeten, zbrkan tog trenutka.
Kad Febo prostro ruho je svijetleće⁸⁰

⁷⁸ U antici se vjerovalo da *Alfej* rijeka iz *Arkadije* (Peloponeza), podvodno teče do *Sirakuze* na Siciliji, da bi stigao u zagrljaj nimfi *Aretuzi*.

⁷⁹ Kitice 73 i 74: Personifikacije dviju indijskih svetih rijeka, *Gangesa* i *Inda*, služi kao vizija zemlje u koju su se Portugalci uputili.

⁸⁰ *Kad Febo...* Apolon, sunce.

tamo gdje stala tamna je Polutka,⁸¹
po nebu jutro risalo plamence
grimiznog cvijeća, rajskih ruža vijence.⁸²

76.

Vijećanje sazva Kralj odmah na dvoru,
priopćit' hoteć' svoje tlapnje, sanje,
o svetog starca izvijesti ih zboru,
zbog čega svaki vijećnik bi zapanjen:
odluče spremi' brodovlje na moru,
da idu, holi, kad na putovanje
za Kralja kreću' kroz valove plove
podneblja otkir' i krajeve nove.

77.

Mislio nisam da će se dogodit'
to što u srcu uistinu hlepih,
mada me nigda ne presta zavodit'
maštanje takvo poduhvata lijepih.
Ne znadoh što to uzmoglo je godit'
mom Kralju, čime uhvanje mu krijepih',
za jedno vêlo, teško dostignuće
da preda, dičan, u ruke mi ključe.

78.

Uz molbe blage, riječju skladnom, jasnom
(obveza veća nagovor je Kralja)
'Stvar velika se ne postiže lasno',
kaza mi, 'ugled da im neukaljan
izvrgnuti se pogibelji časno
kad dodje vrijeme bez krzmanja valja;
osobe kad se straha sramnog liše,
ako i umru, živjet' će pak više.

79.

Baš vas od sviju izabrah momaka,
za takvo djelo znajuć' da ste orni,

⁸¹ *Polutka...* zapadna hemisfera.

⁸² 7-8: Camões je poput drugih pjesnika nadahnutih Vergilijem, primjerice, naš Marko Marulić, majstor u lirskoj evokaciji radjanja dana.

što Vama biti zadaća će laka,
jer služiti' Kralju svedj' ste neumorni.'
Prekinuh riječ mu: ' Poteškoća svaka,
snijeg, oganj, gvoždje, Kralju blagotvorni,
za me je sitna, te jedino žalim,
što za vas život dat' je ulog mali.⁸³

80.

Zamisli, Kralju kãli bio spreman
Alkid za nalog Eristeja zlobna,
lav Nemejski pak, Zmijolika nẽman:
pa Erimantski vepar, Hidra kobna;
morao svijet je napustiti zãman,
sić' Stiks gdje Disa pere polja grobna,
tõli će za vas duša nam se, tijelo
suoćiti', Kralju i s pogibli vẽlom'.

81.

Kralj obdario, milostiv i haran,
zbog nauma me uz ljubezne rijeći,
pohvaljena je hrabrost jaćeg žara,
jer hvala biva poticaj naj veći.
Nudi mi pratnju, prvi od mornara,
naklonost mi i ljubav svjedoćeći,
za slavom tjera i hlepnja ga sama,
premili brat moj Paolo da Gama.⁸⁴

82.

Nikola nam se Coelho pridruži,⁸⁵
što odhrva se mnogoj kušnji, stravi;
oba su mudri i štovani mužji
te bojovnici obojica pravi.
Priključih jošće mladih da im pružim

⁸³ 1-8: Taman kad se prevoditelj ponadao da će se pjesnik prepustiti naraciji, uslijedila je ukra-sna zamorna mitologija s katalogom Alkidovih (Herkulovih) "junaćkih pothvata": dobio je od atenskog kralja Eristeja najteže zadatke, ubiti Nemejskog lava, Zmijoliku neman (Harpije), u arkadijskoj šumi Erimantskog vepa, Hidru (zmijoliku sedmoglavu ćudovište). Vasco je bio spreman poput Herkula, koji je sišao i u podzemni svijet (Dis gdje je rijeka ili jezero Stiks).

⁸⁴ Stariji Vasov brat, Paolo da Gama, bio je iskušani pomorac što se za njegova mladjeg brata ne bi moglo reći. Medjutim, Vasco je uživao velik autoritet kod posade kao i kod brata Paola, koji ga je višekratno savjetovao u zapovijedanju.

⁸⁵ *Coelho*... zapovjednik jedne od četiriju ladja iz ekspedicije, iskusan, hrabar, odan Vascu.

prigodu ako dorasli su slavi:
svi jaki, hrabri, odmah bezodvlačno
pripravni krenut' na djelo junačno.

83.

Manuel i njih nagradio pače
zbog hrabrenosti iskazane ove,
te uznositom riječju ih potače
da bolje sprema za kušnje se nove.
Argonautâ put se tako začē,
po zlatno runo hoteći da plove,⁸⁶
ukrcavši se na tegobnu ladju
u Crno more i da prvi zadju.

84.

U luci, sprēmna, Uliksa već stoji⁸⁷
neustrpljiva, ushićenja puna
(Tejo gdje slatki miješa s pijeskom svojim
i vodom slano valovlje Neptuna),
mâ mornarica; ničeg' se ne boji
u mladenačkom plamu; sveg' je kruna,
što pomorci me, vojnaci takòdje'
slijedit' će slijepo kuda god da podjem.

85.

Na žalost mora pristigla jur četa,
po boji, tkanju ruha šarolika,
žudnja da nadju nove strane svijeta
golèma bješe sviju kod vojnika.
Na brodovima zastava se sveta
leluja lahor dok zrakom pušika,
Olimpa zvijezdje postat' oplovivši
sinje će more, kao Argos bivši.⁸⁸

⁸⁶ *Argonauta put...* jedna od najljepših antičkih pripovijesti: Argonauti su otplovili s otoka Argosa (tako im se zvao i brod) u potragu za zlatnim runom.

⁸⁷ *U luci lisabonskoj*, gdje Tejo uvire u Atlantski ocean. U ekspediciji bijahu četiri ladje: *sv. Gabrijel*, admiralski brod, *sv. Rafael* (zapovjednik P. Gama), *Berrio* (Coelho), te brod s logistikom.

⁸⁸ *Argos bivši...* (IV, 83, 5-6), brod zvan po istoimenom gradu iz kojeg su Argonauti otplovili prema Kolhidi. Postigavši svrhu, Argos je pretvoren u zvijezdu na nebu, a grad je u Heladi bio toliko znamenit da se natjecao za zavičaj Homeru (uz Smirnu, Rodos, Atenu...).

86.

Kada su za put opskrbili svi se
onim što za njeg' ište se i treba;
na smrt u duši pripravljali mi se,
kâ neprestance na pomorce vrebâ.
Moljasmô Onog, da udostoji se,
upravlja koji krugovima Neba,
pogledat' na nas, milost da Mu vodi
plovidbu našu čim joj krenu brodi.

87.

Iz svetog hrama podjosmo pak stoga,
na pješčanomu tlu što bješe gradjen,
a ime dobi po mjesto gdje Boga
čovječje tijelo na ovaj svijet izadje.
Vjeruj mi, Kralju, kad se sjetim svoga
odlaska, kada zaploviše ladje
u dvojbi, skrbi što se s nama biti,
i sada suze jedva da ću skriti.

88.⁸⁹

Mnoštvo se ljudi skupilo iz grada,
to prijatelji, rodjaci su, družî,
il' čeljad samo vidjet' što je rãda,
izgleda nujna, dok im oko sũzi.
U pratnji tisuć' redovnika tada,
zazivljuć' Boga, kajuć' se u tuzi,
koračali smo pobožnom u zboru,
molećî, prema činima na moru.

89.

Put tako dugi zemlje u dalêke
činio im se za sve nas poguban,
lelekat' moglo čut' se žene neke,
uzdahe muških, škrgutanje zúbâ;
ganuće budi u majke i séke,
te sumnje, strijepnje i očaje ljúbâ,

⁸⁹ Kitice 88-93: Ispraćaj Vascovih mornara iz lisabonske luke spada u antologijske stranice *Luzitanaca*, toliko je uvjerljiv i doživljajan, a pjesnički iznimno elokventan.

u smetenosti i stisci se boje,
da ćemo igda vratiti se, dvoje.

90.

‘Tek tebe imam’, vapaj majke jedne,
‘a tko li sada da se za me brine
pod stare dane, malaksale, bijedne,
što brzo skončat’ s boli ću, gorčine,
smrt pokositi dokle me ne htjedne!
Od mene zašto ideš, mili sine,
kako bi bio u grobnici hladnoj,
jestvina slasna kakvoj ribi gladnoj.’

91.

Jedna pak druga, gologlava, kliče:
«O vojno slatki, mili i ljubljani,
bez kog mi Amor opstojnost odriče,
što bijesnu moru, kad pripada meni,
nikako tebi, izlažeš si žiće,
osvrni malo, barem se spomeni:
svu našu ljubav, osjećaje lijepo
da vjetar, želiš, s jedrima rastèpe?»

92.

Cviljenja tako slična prihvatiše,
nježnošću ljudskom, ljubavlju prožeta,
stari i mlađi, koji plaću tiše,
dopušta koli nejakost im ljetâ;
na jauk kanda i gòre naj više
sućutno ječe; od tolika svijeta,
suza što je na žalo se slila
zrnca je pijeska brojem nádmašila.

93.

Gledali nismo, gdje su u tom trenu
stajale majke, ljúbe naše niti,
da nas ne smetu i s plovidbe skrenu,
kû odlučismo zdušno obaviti.
Brodovlju dadoh nalog usidrenu

za pokret žuran, jer da ne će biti
rastanka, premda ljubav to utòli,
sve koji idu il' ostaju, bòli.

94.

Mudri pak starac što na žaluu staše,⁹⁰
tu koji s pûkom na ispraćaj stiže,
gledeći nà nas, trikrat glavom maše,
primaknuv' ljutit brodovlju se bliže,
da dopre glas mu do posade naše,
koliko može u toj strci diže,
ganut i tronut, razgovijetno reče
besjede ove kê s iskustvom steče:

95.

'Isprazna slavo, časohleplja gladna,
koja se tako zove s oholasti,
varljiva žudnjo i pohlepo gadna,
za pridobićem hvale, dike, časti,
što obmana je kao vjetar jedna!
Zavodiš srca, držiš ih u vlasti,
pa pogibaju, muče se i pate
krvave žrtve da prinesu za te!

96.

Okrutna muko i duši i žiću,
preljuba vrelo, bolnoga odsuća,
o neprikidnih uništenja biću

⁹⁰ *Mudri pak starac...* Riječi starca koji Portugalce odvraća od plovidbe u daleke i nepoznate zemlje, nekada su me činile izrazom latentnog antikolonijalizma, Camõesova podsvesnog humanizma; pročitavši brojna tumačenja tih stihova, pokolebao sam se u dojmovima. Možda je ipak riječ u sukobu opcija (o zapostavljanju afričke politike na račun ekspanzije u Aziju). Ako je ta pretpostavka točna, onda je naš pjesnik bio dalekovidnim, jer je dekadansa Portugala, kao kolonijalne europske velesile, počela 1578., kada je portugalska vojska hametice poražena u bitci kod Alcacer-Kibira, a htjela je vratiti izgublenu koloniju Maroko. U tom je porazu zaglavio i sam kralj Sebastijan, koji se nije ženio, pa nije imao ni potomaka; Španjolci su na temelju monarhističkog nasljednog prava okupirali Portugal g. 1580.

Camões je tijekom spjeva višekratno iskazivao korektne, prijateljske stavove prema poluutočnom susjedu, Španjalcima, misleći da se povijest neće ponoviti. Medjutim, njihova okupacija Portugala iz 1580. bacila ga je u duboku depresiju te je, navodno, izdahnuo s riječima: "Umirem s domovinom!". Valja još istaknuti da je pjesnik, koliko god ushićen nacionalnim pomorskim pohodima i pobjedama, diskretno očitovao zazor od rata zbog žrtava što ih on donosi.

kraljevstva, carstva, imanja i kuća!
Kako si bajna, sjajna tebi kliču,
a pripada ti pogrda što ljuća,
nazivaju te uzvišenom Famom
čim neuk pûk se obmanjuje samo!

97.

U koje daljnje nevolje ti snuješ
uvući ljude i kraljevstvo ovo?
Pogibelj koju, smrt im namijenjuš,
privlačno ime izmišljaš im novo?
Za mamac koje zlatnike mu kuješ,
šapćeš što postić' olako će plovom?
Koji im ugled, povijest obećaješ?
Pobjedne palme koje slavlja daješ?

98.

O, bezumnika Onog, naraštaju,⁹¹
čiji su davni neposluh i grijesi
spriječili tebi boravak u Raju?
Ne samo zbog njeg kažnjen vječno jesi
izgubit' mjesto nebeskom u kraju,
neg' si i lišen doba što ga resi
čovječnost, sreća zvanog doba zlatno,
u doba bačen željezno i ratno!⁹²

99.

Ako si svojom lakoumnom maštom
zanesen jer te u visine stavlja,
zlodjelo ako sad ti nudi tašto,
čašću ga zovuć', da sam porad' slavlja
prezireš život, u smrt hrliš zašto,
zašto ti ona preča je od zdravlja,
kad Bog kí žiće podario tebi
drhtaše da ga izgubio ne bi?

⁹¹ Bezumnika onog... Adama.

⁹² Iako ispovijeda biblijsku objavu o Raju zemaljskom, Camões, što nije nerijetkost u spjevu, s njom miješa "pogansko" vjerovanje o četiri doba čovječanstva, nazvano po kovinama, od kojih antički pisci, primjerice, Horacije, rado glorificiraju prvo, zlatno (*aurea aetas*).

100.

Zar Muhamedu samom to ne sličī,
sa čijom silom svedj' se boriš jakom?
U boj za Krista namjeravaš ići
a slijediš kleti Arapinov zakon?
Do medjâ svijeta onog ne ćeš stići
osvojiv' grãde, blaga ionàko!
Nije li većma on ratovat' vičan,
s pobjedâ dok ti želiš bit veličan?

101.

Da jača dušman ispred tvojih vrata
puštaš, a hrliš u boj dalek s inim,
što razlog postat' novoga će rata,
što će u drevnoj moć nam Kraljevini
smanjit', pućanstva uz gubitak znatan.
Pogibelj tražiš negdje u tudjini,
da budeš vladar perzijski, indijski
i abesinski, uz to arabijski.

102.

Prokleta bila ona prva ruka,
na suho drvo kadno jedra stavi,
dopala kazna paklenih je mukâ,
ako je zakon koji slijedim pravi.
Duh čestit ako je ponukan
il' razum bistri da te diči, slavi
da bi ti spomen pronosio time,
neka se s tobom zatre mu i ime!

103.

Ukrao bješe s neba sin Japeta⁹³
vatru kû smjesti u čovjeka grudi
ta vatra užga (o ludosti kleta!)
sukobe, vojne, usmrti množ' ljudi.

⁹³ *Sin Japeta...* Prometej, jedan od titana koji je, kako se prizivlje u slijedećoj oktavi, ukrao bogovima vatru i podario je čovjeku, pošto ju je skrio u jedan kip na Kreti.

U govoru "mudrog starca" (*starca* iz Rostela) kao da naziremo i iskricice pjesnikova svjetonazora, što se potvrđuje i u kitici 104.

O Prometeju, dobrobit za svijeta
bilo bi bolje da taj oganj ljudi
slavnomu kipu iz Krete ne dadne,
jer on je strasti raspirio gadne.

104.

Zlosretnom momku kakova sudbina⁹⁴
u kočiji bi oca; kakva prijeka
zadesi isto Dedalova sina⁹⁵
(drugome more, prvom ime rijeka)!
Nijednog nije vèlog, groznog čina
što čovječanstvo stvori za svog vijeka
vatrom il' gvoždjem, vodom vrućom, hladnom.
Udesu hudi! Postojanje jadno!⁹⁶

⁹⁴ *Zlosretnom momku...* Faetonu, koji je izmolio upravljanje kočijama svojeg oca Helija (sunca), ali se na kraju strovalio u rijeku Pad.

⁹⁵ *Dedalovog sina...* Ikara, kojemu je otac, veliki graditelj, izgradio krila, ali se nakon kratka leta, stropoštao tragično u Egejsko more.

⁹⁶ Gotovo romantičarski pesimizam u pogledu ljudske sudbine i bivstovanja, za koji je Camões, motreći njegov životopis, imao i te kako razloga.